

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на доц. д-р Морис Фадел
на тема "Детективи, разузнавачи, Студена война: криминалната и шпионската
литература в сравнителна перспектива"

за присъждане на научната степен
„доктор на науките“ в ПН 2.1 Филология

от

доц. д-р Мария Огойска, НБУ

Дисертационният труд на доц. д-р Морис Фадел "Детективи, разузнавачи, Студена война: криминалната и шпионската литература в сравнителна перспектива" е създаден и като резултат на стипендиантски проект към Центъра за академични изследвания – София, но и благодарение на успешните участия в дългогодишната научноизследователска програма на Департамент „Нова българистика“ *Литературата на НРБ*. Подтик за разгръщането на изследването дават и участия на автора в различни международни конференции по темите върху криминалната литература – в Полша и в Италия. Тези участия свидетелстват за академичната значимост на тази проблематика в международен план. Трудно е да се каже, обаче, че в българската академична литературоведска практика към тази проблематика се проявява през последните три десетилетия (след 1989 г.) специален изследователски интерес. Това се дължи на дългогодишното идеологизиране на романовата традиция в рамките на социалистическия реализъм, където българските служители от тайните служби бяха разузнавачите, а чуждите, от западните страни – шпионите. Корифеи в тези писателски начинания от *соц*периода са Богомил Райнов и Андрей Гуляшки, но също Павел Вежинов и др. автори. Целият този български литературноисторически сюжет сякаш предполага изследователите да странят от него, дори да го пренебрегват.

В това отношение доц. Морис Фадел е проявил изследователска смелост и дързост, преодолявайки тази сякаш естествена съпротива към проблематиката. Нещо повече: той намира свой оригинален изследователски подход и проявява висока компетентност при проследяването на генезиса на жанра, далеч назад в други литературни култури.

В главата „Двата произхода на жанра“ доц. д-р Фадел настоява: „Всъщност криминалното – преминаването на границата – е не само сюжетен, но и жанров белег на криминалната литература. Тя може да бъде мислена и като масова, и като елитарна.“ И доц. Фадел защитава абсолютно убедително тази двойствена природа на литературното явление – както в теоретичен план, така и чрез анализаторски наблюдения на конкретни литературни текстове.

Привлечени са като база теоретическите постановки на най-авторитетни литературни изследователи, каквито са Зигфрид Кракауер, Дьорд Лукач, Цветан Тодоров, Пол де Ман, Карло Гинсбург, Николай Аретов, Пламен Дойнов и мн. др.

Напълно е защитена тезата, че всъщност една голяма част от т. нар. криминална литература има по-скоро игрови характер и се отнася наистина - благодарение на загадките, главоблъсканиците, а и заради макабрени или просто жестоки сжети - към високите сфери на литературната култура на съответните страни. Разбира се, имайки предвид *литературата на НБР*, ситуацията по-скоро не е такава. Но това не тушира изследователското любопитство на доц. Фадел. Той се отнася с еднаква сериозност и добросъвестност не само към високите образци, но и към това, което у други литературоведи би предизвикало пренебрежение.

Би следвало да се очаква, че един толкова изкушен във високата теория литературовед като доц. Фадел, ще приложи към своя обект на изследване по-скоро теоретическите постулати на жанрологията, най-вече в нейните френски и швейцарски образци. И те наистина са включени в теоретическия инструментариум на изследването. Тук вниманието е насочено по-скоро към неочаквани аспекти, като фигурата на общителния самотник, като оригинално намерени тематични акценти – „меланхолията“, човешко/нечовешко (една проблематика на която беше посветена друго значимо изследване на доц. Фадел) и всичко това без да се изпуска от наблюдение как функцират основните персонажи - детектива/разузнавача и престъпника.

Много важен аспект на цялото изследване е, че то тръгва и от визията, че всъщност генезисът на жанра трябва да се търси и в различните вълни на *Ориентализма* в различните му модификации. (Не може да не си спомним и за представления в изследването мит *Ориент експрес* и случващите се в него загадъчни убийства.)

Ето от тази изключително вълнуваща литературноисторическа, общокултурна и дори психоаналитическа проблематика изследователят прави съвсем естествен преход

към българската *соц*реалистическа проблематика. Отново да повторим, че той се отнася и към нея със същата теоретическа сериозност. Но разбира се, тук стилът на самото изследване е съвсем естествено сменен, с използване на елементите на деконструкцията на идеологически митове, на също идеологизирани повествователни схеми, а и на „разконспириране“ на тайната същност на „намусения“, или направо отблъскващ персонаж.

Възност българската традиция в тази жанрова картина от времената след 1944 г. включва един сравнително висок, но и силно проблематичен жанров образец – романът „Синият залез“ на Павел Вежинов, върху който е извършено истинско масирано критическо „покушение“, което засилва стремежът на автора да стане „пълноценен“ и правоверен *соц*реалист. Следващите майстори на жанра вече нямат никакви колебания. Но и при тях, при анализа на техните творения, изследователят проявява своето майсторско четене, намира тяхното „двойно дъно“ и достига до истинските им дълбочини. Тук доц. Фадел ни показва къде се случва докосването, или направо заемаването от високите западни образци на „черния“ роман; как се смесват утопията с антиутопията, как властва една всеобща и за целия социалистически лагер колективна параноя, и как този тип криминална литература е „маскиран“.

Особено приносна е 4 глава – „Ирония и идеология“. Тук основни акценти в жанра са най-често посещаваните от разузнавачи и шпиони топови на Западния свят (една истинска „картография“ на Запада) и, разбира се, хотелите, с тяхната предразполагаща или измъчваща отседналите там анонимност и атмосферата на отделения от нормалното човек, разбира се, храната и непрестанно консумираните питиета, а и промискуитетните взаимоотношения с привлекателни жени, които най-често също се оказват прелъстяващи разузнавача агентки.

Вторият дял на тази заключителна глава вече по-конкретно ни представя световите на разузнавача: практикуването на спасителната ирония, непрекъснатото удържане в съзнанието образа на врага, естествено не само параноите, но и самата същност на тази конспирация, в която се пребивава непрекъснато. В тази силно йерархизирана литературна картина се извисява фигурата на „Генерала“. Доц. Фадел прави сполучливи обобщения върху централния въпрос доколко тази криминална *соц*реалистическа литература наистина принадлежи към масовата култура.

Централен пасаж в изследването е част от заключението, в което се формулират окончателно основните разлики между криминалната/детективската и шпионската повествователна традиция: "Подобно на криминалната, шпионската литература потиска

читателската идентификация и отгук - естетическия елемент в произведението. Както и в детективския разказ, в шпионския също потенциално заподозрени са всички участници в интригата, дори самият автор."

Изследването е снабдено с отлично подредена представителна библиография, както на теоретическите съчинения и на литературноисторическите творби, така и на самите представени и изследвани романи.

Гласувам убедено за присъждането на научната степен "доктор на филологическите науки" в професионално направление 2.1. Филология на доц. д-р Морис Фадел.

31 май 2022

доц. д-р Мария Огойска